

RESSENYES

LUC FERRY, *La révolution de l'amour*.
París: Plon, 2010, 480 p.

Luc Ferry (Colombes, 1951) és doctor en filosofia política, professor de la Universitat de París VII-Denis Diderot des de 1996, periodista, assagista i polític que ha estat president del Consell Nacional de programes del Ministeri d'Educació (1994-2002) i ministre de Joventut i Educació, entre 2002 i 2004, durant la presidència de Jacques Chirac. Ferry acostuma a ser citat entre els «nous filòsofs» francesos que des dels anys 70 del segle passat intenten contrarestar l'hegemonia dels intel·lectuals d'esquerra radical: abandera un nou humanisme laic que entronca amb la tradició republicana francesa i la vol superar tenint en compte els condicionaments de la nova societat global. Concep la filosofia com una «espiritualitat laica» que ens ha de permetre encarar racionalment les dificultats de la vida, aspirant a una «salvació» de l'ésser humà en la immanència.

El llibre que presentem, *La révolution de l'amour. Pour une spiritualité laïque*, explica en què consisteix aquesta nova espiritualitat filosòfica centrada en l'amor.

La tesi de Ferry es pot resumir breument: en l'era postmoderna de la globalització, l'amor a les persones ha esdevingut l'única imatge acceptable del sagrat, quelcom capaç de vertebrar la vida humana quan aquesta ja no pot reposar sobre principis com el Cosmos, Déu, la Raó, la Pàtria o el Progrés. No és nou que l'amor sigui

socialment valorat, el que és nou és el caràcter «sagrat» que té avui l'amor com a sentiment que ens vincula fortament als altres. Creu Ferry que és l'únic fonament vital capaç de vertebrar la vida de l'home postmodern. Quan diu que l'amor és la «nova figura del sagrat que revoluciona les nostres existències» no li està atribuint cap significació religiosa transcendent, sinó que vol dir simplement que «els únics éssers pels quals sempre estarem disposats, si calgués absolutament, a posar en joc la nostra existència, són primerament i sobretot altres éssers humans, ja no ideals polítics o religiosos, sinó éssers de carn i ossos» (p. 15-16).

En quin context es produeix l'emergència de l'amor com a principi vital fonamental? Ferry assenyala tres característiques del nostre temps. En primer lloc, la desconstrucció del sistema dels valors tradicionals a causa del desenvolupament del capitalisme consumista. Assenyala la paradoxa que els «bohemis» del segle XIX i inicis del XX, crítics ferotges de tots els «antics règims», facilitessin el triomf d'aquest nou capitalisme, que només podia avançar en un panorama de ments buides dels antics valors. En segon lloc, la desposseïció democràtica dels ciutadans: aquests ja no són els amos del seu destí perquè la societat capitalista global funciona com un mecanisme sense subjecte, resistent al control democràtic i indiferent a la voluntat dels ciutadans. Finalment, la universalització de l'amor passional com a nou principi del

matrimoni: almenys en la societat occidental, ja no són concebibles els matrimonis «arreglats», sinó les unions entre persones que s'estimen i s'elegeixen mútuament amb llibertat.

El capitalisme global ha comportat la liquidació dels grans relats i dels ideals socials que motivaven les lluites polítiques de fa unes dècades. El món s'ha tornat imprevisible i opac; la lògica del major benefici immediat i la competència desaforada ho contaminen tot. L'individualisme extrem, la personalització del consum, la necessitat de canviar constantment, l'apologia cínica de la diversitat i la llibertat d'elecció, l'adaptació constant als diferents gustos i formes de vida, trenquen els lligams comunitaris, impedeixen contemplar les coses des del punt de vista de l'interès general i no permeten assentar la vida en res de consistent. Ara no interessen els «drets universals de l'home», sinó els gustos i preferències dels individus, tan variats i variables com són. En l'era del capitalisme consumista ha perdut vigència l'humanisme il·lustrat (el «primer humanisme», com l'anomena Ferry), que aspirava a crear un món civilitzat d'homes lliures i feliços, educats d'acord amb principis racionals universals, inspirats per unes ciències compartides per tots i capaces de diluir progressivament la diversitat cultural o religiosa.

Tot i així, assenyala Ferry, s'està consolidant un «nou humanisme» que dóna sentit a la vida de l'home contemporani. El pensador francès dedica moltes pàgines a mostrar la importància que ha tingut la institució del matrimoni per amor en la gestació d'aquest «segon humanisme». Al final d'un procés iniciat en el segle XVII, l'amor passi-

onal s'ha convertit en el fonament de les relacions de parella i del matrimoni, cosa que ha significat una veritable revolució cultural, social i antropològica.

La generalització del matrimoni per amor ha afavorit una nova relació amb el cos i una reinterpretació de la sexualitat i de la intimitat, ha impulsat l'amor pater-nofilial com mai s'havia vist (hi ha estudis que conclouen que els pares estimen més els fills de les dones amb qui s'han casat per amor que els fills de les dones amb qui es casaven per imposició familiar) i sobretot, afegeix Ferry, alimenta l'empatia envers els altres: com que experimentem en la pròpia pell les vicissituds de l'amor, comprenem millor les preocupacions dels enamorats i els seus fracassos amorosos, acceptem que els altres han de ser lliures a l'hora d'iniciar o finalitzar una relació amorosa, ens fem càrrec dels drames familiars, reconeixem com a «sagrades» per a nosaltres les persones que estimem, sabem que l'amor no obeeix principis racials o culturals sinó que transcendeix tota frontera i s'estableix fins i tot entre els més diferents i al marge de tota norma social. Les nostres millors relacions personals apareixen comandades per l'amor, que juga un paper central en la nostra vida i que és impulsat per un dinamisme universalitzador.

La transformació social experimentada ha comportat també un canvi profund en el terreny filosòfic, més concretament en la reflexió ètica. Per explicar aquest canvi, Ferry inclou en el seu llibre una breu història de l'ètica dividida en cinc etapes. La primera, l'ètica dels antics, diu que l'home bo és qui ajusta la seva vida a l'ordre còsmic; l'ordre moral reproduceix l'ordre natural. La

segona, l'ètica cristiana, accentua decisivament el paper de la llibertat i la responsabilitat individuals sobre la base de les nostres disposicions naturals. La tercera, l'ètica republicana, emfasitza la indeterminació de l'home, que ja no té naturalesa i ha de decidir allò que vol ser, i exalta la llibertat humana entesa com a capacitat d'actuar segons principis racionals universals independents de qualsevol interès particular o condicionament cultural.

La quarta, l'ètica de la desconstrucció, potencia el culte a l'autenticitat, la singularitat i el dret a la diferència, accepta una gran pluralitat de codis morals, estils de vida, idees polítiques, sexualitats o concepcions artístiques; per a aquesta ètica, la finalitat de la vida és l'expansió de la pròpia personalitat.

Finalment, la cinquena etapa correspon a l'ètica de l'amor, la clau del nou humanisme contemporani. Aquest nou humanisme no trenca completament amb l'humanisme il·lustrat: com ell, prescindeix de la religió i de tota transcendència i reconeix el caràcter fonamental de la llibertat humana. També valora de l'ètica de la desconstrucció l'obertura a l'altre i el reconeixement dels drets del diferent. Per a la nova ètica humanista, l'amor a l'altre és «transcendència en la immanència», ens porta més enllà de nosaltres mateixos vers els altres, però no ens enlaira cap a una esfera divina. L'amor ens exigeix no només que «no fem als altres el que no volem que ens facin a nosaltres, sinó que els fem allò que volem que ens facin a nosaltres». Llibertat i amor van units en l'home: perquè podem distanciar-nos poc o molt dels nostres condicionaments socials i culturals, podem estimar

altres persones perquè sí, al marge d'aquells condicionaments. L'amor que vertebra el segon humanisme no és incompatible, segons Ferry, amb la solidaritat universal que preconitzava en teoria l'humanisme il·lustrat, perquè qui estima veu en la resta de la humanitat «una reserva» de persones que poden ser estimades: l'experiència amorosa ens obre a tots els humans.

El segon humanisme, l'ètica de l'amor, és la proposta que la filosofia fa a l'home contemporani; és una saviesa laica però salvadora. La filosofia pretén ser un saber al servei de la «vida bona», una saviesa que ens ajudi a viure i a fer front a tot allò que converteix la vida en quelcom feixuc: de l'avorriment a la mort, passant pel fracàs o el dolor. Avui diem que allò pitjor que ens pot passar és la pèrdua de les persones que més estimem. La mort juga contra la pretensió de concedir a l'amor una funció salvadora.

Per això Ferry dedica els darrers capítols del seu llibre a determinar les actituds bàsiques de la nova ètica de l'amor, una saviesa que renuncia a promeses ultramundanes i parteix de l'acceptació del que som, éssers limitats i mortals. La reflexió ètica no ha d'esbrinar com «alliberar-nos de les pors per tal de viure tranquils sinó més aviat com arribar a la vida bona malgrat l'horror que és la mort dels qui estimem, sense durar-nos la pínola, ni dir-nos que la saviesa consisteix a no témer res» (p. 329).

És un fet incontestable que la nostra vida mortal no està a l'alçada dels nostres projectes vitals. Gilgameix, que pateix la mort del seu companyy Endiku, és el personatge triat per Ferry per exemplificar el drama de la pèrdua dels qui estimem. La

mort acaba frustrant les nostres expectatives, engoleix finalment els nostres amors.

La filosofia ha reflexionat de mil maneres sobre la finitud humana i la derrota inevitable de l'amor: Ferry cita Epicur, Lucreci, els estoics, Schopenhauer, Buda o Nietzsche. La vida humana ha estat sovint presentada com una malaltia de la qual ens hem de guarir, una il·lusió, una broma de mal gust, un joc de representacions que dissimulen un fons absurd. Molts pensadors ens animen a desenganxar-nos de la vida, a viure preparant la mort, o a practicar la indiferència en qualsevol circumstància. Els pensadors cristians esperen una salvació ultramundana rebuda de Déu; altres filòsofs aspiren a una salvació intramundana conquerida amb l'esforç del distanciament respecte de totes les coses, disminuint o suprimint els desitjos i apaiçant els sentiments; en definitiva, no posant el cor en res.

Contra aquestes fórmules, la saviesa laica que esbossa Ferry ens ensenya que viure és un miracle que no podem explicar perquè la raó no pot abastar el misteri de l'ésser. Gaudim, doncs, d'aquest miracle que ens obre a una multitud de vivències gratificants; qui no estimi la vida que no ens en faci perdre el gust als altres. Ferry rebutja l'*amor fati* nietzschian: estimem de la vida només allò que és estimable i no allò que no ho és.

No hi ha cap més opció: tan sols podem estimar persones concretes, però aquestes moren, i nosaltres també morim. La felicitat no pot ser un estat permanent per als mortals. El fracàs ens espera en moltes cantonades de l'existència. Però això no ens ha d'abocar a renunciar a l'amor i a maleir la

vida: en l'amor vivim l'experiència de l'absolut, del que no és relatiu a cap altra cosa. Passi el que passi, l'amor que ja hem viscut formarà part del nostre patrimoni vital i sempre és possible tornar a estimar. És cert que l'amor no pot donar un sentit global a l'existència com a tal: mai no podrem dir que *hem nascut per a estimar*, però sí que és cert que l'amor decideix el camí de la nostra vida en direcció als altres. La contradicció entre l'amor i la mort és insoluble, però «una vida en l'amor val la pena», conclou Ferry.

Luc Ferry fa l'esforç d'esbossar una ètica estrictament filosòfica adequada a la situació postmoderna. El seu discurs és suggeridor i, sovint, brillant. El seu llibre està farcit de reflexions que mereixen ser repeses. Pensem que Ferry té raó quan insisteix en el caràcter absolut de l'experiència amorosa; per a ell, l'amor és un miracle dins del miracle de l'existència. Compartim la seva tesi que cal situar l'amor en el centre de la vida humana i de la reflexió ètica.

Tanmateix, des d'un punt de vista filosòfic, es podria dir que el llibre de Ferry ens deixa només a mig camí d'una veritable filosofia de l'amor o una ètica de l'amor. Hi trobem a faltar, d'entrada, una descripció més rigorosa de l'amor com a experiència humana. És pròpiament un sentiment, o «una passió», com assegura Ferry? És una tendència o un impuls? És una volició que resulta d'una aprehensió? O és més aviat un complex de vivències? A quines motivacions respon? Quina relació hi ha entre amor i coneixement? L'impuls amorós radica en alguns trets reconeguts en la persona estimada o en determinades actituds o tendències de qui estima? No trobem res-

posta a aquestes qüestions en el llibre de Ferry.

D'altra banda, una filosofia de l'amor hauria d'elegir i justificar el mètode més adequat al seu objecte. Com es pot abordar aquest fenomen humà? Quina mena de descripció se'n pot fer? En quins fets positius pot basar-se una descripció de l'amor? Com lliguem la descripció i la comprensió de l'amor? Com poden contribuir a la filosofia de l'amor la psicologia, la sociologia, la història, la literatura, l'antropologia o la metafísica? Ferry no s'ocupa d'aquestes qüestions, el seu llibre té la forma d'un assaig molt suggeridor, però ja sabem, com deia Ortega y Gasset, que «l'assaig és la ciència menys la prova explícita».

Tampoc no trobem a *La révolution de l'amour* una explicació convicent de la relació entre l'amor passional i altres formes de l'amor humà: l'amor paternofilial, l'amistat, l'amor compassiu, l'amor als pobres i als estranys. Ferry es limita a dir que l'amor als altres arrela en una empatia reforçada per l'experiència de l'amor passional. Però això resulta molt pobre: caldria distingir bé les diferents modalitats d'empatia (contagi emocional, empatia, simpatia...) i la seva participació en les diverses formes de l'experiència amorosa: enamorament, amistat, amor compassiu, etc.

S'ha de dir, finalment, que en les seves al·lusions a altres reflexions sobre l'amor Ferry mira de lluny la concepció evangèlica de l'amor, tot i que en reconeix la importància i n'incorpora alguns elements, però mai estableix amb el cristianisme un diàleg que sigui fructífer des del punt de vista filosòfic. Una filosofia de l'amor ha d'encarar l'exigència cristiana d'estimar fins i tot els enemics.

Aquestes mancances que assenyallem en el llibre de Ferry no ens impedeixen, però, de saludar-lo com una aportació profitosa per als qui volem situar novament la filosofia en el camí de la reflexió rigorosa sobre la més fascinant i la més decisiva de les experiències humanes.

Joan Albert VICENS

Grup de Recerca «Filosofia i Cultura»

Facultat de Filosofia
Universitat Ramon Llull

VICTORIA CIRLOT, *La visión abierta. Del mito del Grial al Surrealismo*, Madrid: Ediciones Siruela, 2010, 157 p.

L'agència de l'home a la història cancel·la tot suposat caràcter etern i inamovible de la tradició cultural. En aquest sentit, una de les tasques de la labor hermenèutica consisteix precisament a mostrar la contingència d'aquella determinada sedimentació dels fets històrics que ha solidificat en una particular tradició, indicant les potencialitats no desenvolupades d'una seqüència interrompuda d'esdeveniments. Manllentant la coneguda imatge de Walter Benjamin, es pot dir que l'hermenèutica passa la pinta a contrapèl dels esdeveniments històrics, per tal de desfer aquells nusos de sentit que ha soterrat la tradició imperant. Sota un nom tan atípic per a l'acadèmia filosòfica, *La visión abierta. Del mito del Grial al Surrealismo*, Victoria Cirlot allibera els vincles estructurals que es donen entre la mística medieval i el moviment surrealista de principis del segle xx, justament en la seva